

Korunk intézményeinek válsága*

Horváth Zoltán

Niall Ferguson The Great Degeneration – How Institutions Decay and Economies Die

London: Penguin Group, 2012, p. 192

ISBN: 9781846147326

Niall Ferguson – napjaink legismertebb brit gazdaságtörténésze – legújabb könyvében a nyugati civilizáció hanyatlásának okait igyekszik megvilágítani. A Nyugat hanyatlásának jelei körülvesszük bennünket: lassuló növekedés, emelkedő tartozások, elöregedő népesség, erősödő anitiszociális magatartás. Történelmi távlatból szemlélve, a nyugati országok mára példátlan mértékű adósságot halmoztak fel, ugyanakkor csökken az aktív dolgozók száma. 1980 óta a társadalmi egyenlőtlenség folyamatosan növekszik, nő a bürokrácia, csökken a társadalmi mobilitás. Az Egyesült Államok valaha a lehetőségek hazája volt, ma egy új arisztokrácia, egy ún. „kognitív elit” (felsőfokú végzettségű vezető réteg) tartja kézben az irányítást. *Ferguson* szerint a Nyugat mára az *Adam Smith* által *A nemzetek gazdaságában* kifejtett „mozdulatlan állammá” vált.

De mik az okok? *Ferguson* szerint a válasz abban rejlik, hogy a Nyugat intézményrendszere – amely biztosította múltbéli sikereit –, válságba került. Azok a magyarázatok, amelyek csupán a „deleveraginggel”, a globalizációval, az információtechnológiai robbanással, pénzügyi vagy politikai változásokkal igyekeznek magyarázni a helyzetet, elégtelenek. A szerző olvasatában négy pilléren alapult az 1500 utáni nyugati társadalom sikere: így a képviseleti kormányzáson, a szabadpiacon, a jog uralmán és a civil társadalmon. Ezek azok az intézmények, amelyek napjainkra leromlottak. Ennek megfelelően a valódi okok a demokratikus deficit, a piaci szabályozás törékenysége, a jogállam eróziója és az „uncivil” társadalom.

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Horváth Zoltán a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: horvathzol@mnbb.hu.

A könyv egyes fejezetei ezt a négy okot vizsgálják. Az első a demokrácia, vagyis a képviseleti kormányzás válságát: a dicsőséges forradalmat követően az angol elit átalakult, a felemelkedés lehetősége megnyílt, vagyis a társadalom mobilitása addig nem látott mértékben megnőtt és a korona hatalma alárendelődött a parlamentnek. Mindez megnyitotta az utat egy demokratikus intézményrendszer kifejlődése, majd a brit világbirodalom kiépülése előtt. Ezt az intézményrendszert vette át a Nyugat, és ennek a válságát éljük meg ma. Több hibája mellett a legnagyobb bűne az, hogy a folyamatosan magas államadósságon keresztül a jövő generációk elől fogyaszt, felrúgva ezzel a generációk közötti partnerséget.

Válságba került a nyugati társadalom másik erős pillére, a szabadpiac is. *Ferguson* szerint álságos vita zajlik arról, hogy szigorúbb szabályozásra avagy deregulációra van-e szükség. A 2007–2008-as katasztrófát követően meglepően alacsony volt az elmarasztaló ítéletek száma. Valójában a szabályozás minősége nem megfelelő: nincs visszatartó ereje és nem szankcionál hathatósan. Ugyancsak meg kellene erősíteni a központi bankok hatósági szerepét úgy a monetáris, mint a felügyeleti rendszerben.

A harmadik pillér, a jogállam válsága talán a legsúlyosabb. A sikerei csúcsán álló viktoriánus Anglia általános ügyekkel foglalkozó bírói testülete csupán 15 főt számlált. Ugyancsak ebben a korban a társaságok alapítását, a gazdaság fejlesztését a jogi intézményrendszer és a jogászok – mint a társadalom élcsapata – feltétel nélkül támogatták. Ezzel szemben napjainkban a nemzetbiztonsági szempontokra hivatkozva túlterjeszkedő állam, a törvények bonyolultsága, valamint a jogrendszer fokozódó költségei szétzilálják a jogállamiság hagyományait, ellehetetlenítik az igazságszolgáltatás és piacgazdaság érdekeinek érvényesülését. *Ferguson* azt állítja, hogy a jogi és politikai rendszer elmeszesedésének oka főként az, hogy nem tud ellenállni a szervezett érdekcsoportok „járadékvadász” tevékenységének.

A negyedik pillér a civil társadalom, amely szintén a hanyatlás jeleit mutatja. *Ferguson* riasztó adatokat közöl a civil szféra visszaeséséről. Ennek oka szerinte jórészt az egyre erősödő állam, amely a biztonság ígéretével visszaszorította a civil szférát. Pedig az igazi állampolgárság a részvételen, önmagunk kormányzásán, a gyermekeink iskolázásán, az elesettekre való odafigyelésen, a bűn elleni harcon, utcáink tisztán tartásán alapszik. Cáfolja azt a vélekedést, amely szerint ezt a feladatot a manapság népszerű internetes közösségi hálózatok át tudnák vállalni. A szerző szerint a reformnak az intézményeken kívülről, a civil társadalom szerveződéseitől kell jönnie, vagyis tőlünk, az állampolgároktól.

Ferguson szerint a jövő azoknak lesz könnyebb, akik nem adósodnak el, vagy akiknek nagy nyersanyagkészleteik vannak. De sok tényező kiszámíthatatlan. Nem tudjuk, hogy milyen nyersanyag szerepe értékelődik fel, vagy azt, hogy a politika hogyan fogja befolyásolni az életünket. Nem látjuk előre a természeti katasztrófákat, az atomfenyegetés méreteit vagy a váratlanul kitörő háborúkat sem. Pesszimista a tekintetben is, hogy egy technológiai forradalom lendítené előre a civilizációt. *Ferguson* állítja: a több és gyorsabb információ önmagában nem jó, semmi nem biztosítja azt, hogy jó célra fordítsák.

Adam Smith úgy vélte, hogy az államok akkor érnek el a mozdulatlanság szakaszába, amikor a „járadékvadász” elit átveszi az irányítást a gazdasági és a politikai folyamatok felett. *Ferguson* azt állítja, hogy a nyugati világ legfontosabb részein mára bekövetkezett ez a helyzet. A mostani generáció a következő és a még meg nem született kontójára költekezik, az államadósságok válsága pedig nem más, csupán tünet, tünete az eljövendő generációk elárulásának. A bonyolult, de hatástalan szabályozás csak a rendszer törékenységét növeli. A jog uralma, vagyis a jogállam a jogászok uralmává torzult. A jogászok, akiknek a jogrend megújításában és a dinamikus társadalom fenntartásában kezdeményező szerepet kellene vinniük, a mozdulatlanság parazitáivá váltak. Az egykor viruló civil társadalom pedig hanyatlik, elszárad a vállalati érdekek és a túlburjánzó kormányzat közötti „senkiföldjén”. Ezeket a tényezőket együtt nevezi *Niall Ferguson* a Nagy Degenerációnak.

Az előttünk álló időnek az a nagy kihívása, hogy meg tudjuk-e javítani az intézményeinket, megfordítva a Nagy Degenerációt, és visszatérünk-e a valódi szabad társadalom alapelveihez. Véleménye szerint a civil szféra, az állampolgári kezdeményezés lehet ennek a megújulásnak a letéteményese.